

Citatnost

u djelima

citiranje je vrlo široko primjenjivan postupak u umjetnosti kojim se jedan umjetnički oblik prenosi u cijelosti ili interpretiran koristi u drugom obliku. Nalazimo ga ne samo u djelima likovnih umjetnika prošlih razdoblja nego je veoma raširen u modernoj umjetnosti, od prvih avangardnih likovnih pokreta s početka stoljeća, kako u likovnoj umjetnosti, tako i u književnosti, fotografiji, filmu, a citati su se naročito primjenjivali u postmodernoj arhitekturi. U avangardnoj su se umjetnosti citati koristili vrlo radikalno kao oblik novog viđenja nekoga drugog uzorka - teksta, slike - i, kako je rekao Viktor Šklovski, oblik je "očuđenja" - revizija viđenja poznatoga u novom kontekstu. Suvremena se umjetnost veoma mnogo služi citatima i pomoću njih ostvaruje djela koja zahtijevaju njihovo tumačenje u likovnim konstelacijama u kojima su primijenjeni. Citate nalazimo u kolažima, asamblažima, performanceima, multimedijским djelima i akcijama. Ovaj put svrha nam je proučiti citiranje u radovima Ante Jerkovića, na čijim se slikama pojavljuju ispisane riječi, tekstovi molitvi, natpisi s crkvenih oltara, crkvenih slika, fresko-slikarija te biblijski tekstovi.

Jerkovićev umjetnički razvoj logično ga je vodio od njegova enformela i bavljenja "zemljanim" slikama (u kojim je kao pigment upotrebljavao zemlju) do ovih

"slika neba" (sakralni tekstovi, zlatna i plava boja) koje je počeo raditi 1991. godine. Njegovi radovi s dodavanjem tekstova uvijek su bili kontemplativni, a meditativni procesi počivali su najprije na tekstovima ispisanim u središtu slika kao što su MEMORIA, COSMOGONIES, UNIVERSUS, rađenima 1990. godine, dakle, na tautološkom postupku u kojem je boja potvrđivala tekst a tekst boju.

Anto Jerković zatim na tamnoplavoj kleinovskoj podlozi zlatnim rimskom kapitalom latinskim jezikom počinje ispisivati tekstove kršćanskih molitvi: PATER NOSTER, AVE MARIA, GLORIA PATRI, SALVE REGINA, TANTUM ERGO SACRAMENTUM i TE DEUM LAUDAMUS (slike je nazvao onako kakve zaista jesu: PRECATIONES); fragmente tekstova Žalosne krunice i Pasije (izlagane pod nazivom IGNOTO DEO) i nizove tekstova simboličnog značenja CELLA PURITATIS, URBS REFUGIUM, LILUM INTER SPINAS, PALMA PATIENTIAE, ARBOR VITAE, ELECTA UT SOL, FLOS CAELORUM, ARCUS PULCHER AETHERIS, VELLUS GEDEONIS, PORTA CLAUSA, SALVE HOROLOGIUM, PORTUS NAUFRAGORUM, SALVE ARCA FOEDERIS, JANUA COELI, STELLA MATUTINA itd (izlagane pod nazivom CELLA PURITATIS).

Jerković ovim tekstovima pokušava pronaći način kojim molitva, naša čista osjećajnost, meditativ-

Ante Jerkovića

TANTUM ERGO SACRAMENTUM
VENEREMUR CERNUI
ET ANTIQUUM DOCUMENTUM NOVO
CEDAT RITUI
PRAESTET FIDES
SUPPLEMENTUM SENSUUM DEFECTUI
GENITORI GENITOQUE
LAUS ET JUBILATIO
SALUS HONOR VIRTUS
QUOQUE SIT ET BENEDICTIO
PROCEDENTI AB UTROQUE
COMPAR SIT LAUDATIO

Anto Jerković, *Tantum ergo sacramentum* (iz ciklusa *Precationes*), kombinirana tehnika, 110 x 100 cm, 1992. / Anto Jerković, *Tantum ergo sacramentum* (from *Precationes* ciclus), mixed media, 110 x 100 cm, 1992

no stanje - dakle, duhovna energija može biti vizualizirana. Slike su sublimacija mentalnog stanja u trenu odašiljanja naših u tekstu molitve ostvarenih misli. Zlatna boja, simbol materijalizirane i vidljive svjetlosti, ističe kroza slovni znak a time i riječ misaoni - kon-

mo kao referenciju na koju se osnovno umjetničko djelo odnosi) u intersemiotički oblik citatnosti jer se služi podtekstom koji dolazi iz drugog umjetničkog žanra, u Jerkovićevu slučaju književnosti (sakralne književnosti - molitve, Biblija), a po semantičkoj funk-

ciji ono bi bilo referencijalno jer slike upućuju na smisao teksta (podteksta) posebno kod molitvi koje se rijetko čitaju, nego se jednom naučene izgovaraju na pamet. Ovdje nalazimo zanimljivu sintaksu dvaju različitih umjetničkih žanrova.

Jerković, međutim, ne citira samo tekstove. Na njegovim slikama možemo i boje smatrati citatima. I zlatna i plava boja upotrebljavale su se već u rano-kršćanskim, a zatim i srednjovjekovnim mozaicima, freskama i slikama sa simbolikom kojom se i Jerković služi. Stoga je važno istaknuti njegovu upotrebu plave boje, koja je, kako sam kaže, "kultna boja aps-

Anto Jerković, *Portus naufragorum*, ambient, Zagreb, Muzej suvremene umjetnosti, 1994. / Anto Jerković, *Portus naufragorum*, ambient, Zagreb, Contemporary Art Museum, 1994.

templativni proces, koji se dok molimo u nama zbiva. Plava boja, na kojoj je tekst ispisan, boja je eteričnosti, nematerijalnosti, apstraktnosti, apsoluta i beskraja kojem su molitva ili kontemplativna misao upućeni. Slike postoje, kako kaže Jerković, u "jedinstvu vizualnih i mentalnih svojstava", one su "materijalizacija osjećajnosti" ..., "materijalni elementi duhovnog prostora, neodredivog, nedefiniranog i neobjašnjivog".¹

Kod Jerkovića nalazimo citatnost onoga tipa u kojem se citirani tekst molitve ili biblijski tekst po svojoj spiritualnoj jačini podudara s takvim likovnim sredstvima (boja, oblik slova) koja sama izražavaju (sublimiraju) spiritualnost. Ako bismo željeli klasificirati Jerkovićevu slikarstvo unutar tipova citatnosti, ono bi pripadalo prema vrsti podteksta (podtekst razumijeva-

mo kao referenciju na koju se osnovno umjetničko djelo odnosi) u intersemiotički oblik citatnosti jer se služi podtekstom koji dolazi iz drugog umjetničkog žanra, u Jerkovićevu slučaju književnosti (sakralne književnosti - molitve, Biblija), a po semantičkoj funk-

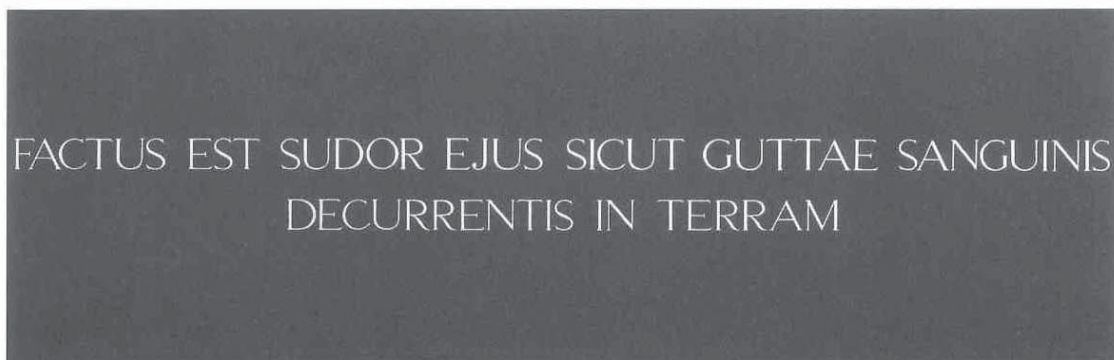
ciji ono bi bilo referencijalno jer slike upućuju na smisao teksta (podteksta) posebno kod molitvi koje se rijetko čitaju, nego se jednom naučene izgovaraju na pamet. Ovdje nalazimo zanimljivu sintaksu dvaju različitih umjetničkih žanrova. Jerković, međutim, ne citira samo tekstove. Na njegovim slikama možemo i boje smatrati citatima. I zlatna i plava boja upotrebljavale su se već u rano-kršćanskim, a zatim i srednjovjekovnim mozaicima, freskama i slikama sa simbolikom kojom se i Jerković služi. Stoga je važno istaknuti njegovu upotrebu plave boje, koja je, kako sam kaže, "kultna boja aps-

ponirava autor, samo su povod za stvaranje vlastitog djela i stvaranje novog, originalnog iskustva (prosvjetljuje ili bolje rečeno, rekreira tekstove u svjetlu svoje umjetničke spoznaje), a ne ponavlja način doživljavanja citiranih tekstova na koji je gledatelj naviknut od prije. To je slučaj kod ilustrativnog tipa citatnosti, koji je karakterističan za srednjovjekovnu umjetnost, a iluminativni je karakterističan za avangardne oblike umjetnosti. Molitve, biblijski i sakralni tekstovi (koje uzima i Jerković) kao i tekstovi antičkih filozofa i pjesnika u srednjem vijeku koriste se po načelu ilustrativne citatnosti. Dubravka Oraić Tolić dobro tumači da po iluminativnom tipu citatnosti avangardna umjetnost pripada u isti niz s povijesnim umjetničkim kul-

"predmetnost" koja se apstrahira i konceptualizira preko slikarskih postupaka, a oni zatim omogućuju i njezino senzualno opažanje.⁴

Anto Jerković povezo je dosadašnje pokušaje doseganja mentalnih stanja u molitvi iskazanih u obliku slike. Sveo ih je na dvije biti iskazane u dvije boje: plavoj - simbolu beskaraja, i zlatnoj - simbolu materijalizacije misli ili svjetlosti i tako stvorio slikarstvo kao oblike molitve, a molitvu uobličio u slikarstvo.

Kako ni unutrašnji tajanstveni naboj molitvi ni potreba da se ponavljaju ne slabi, tako nas ove slike-molitve svojom konceptualnom i vizualnom stranom podjednako privlače i traže da ih ponovno gledamo/čitamo. Njihova snaga i bit jesu u spiritualnoj energiji

Anto Jerković, *Ignoto II*, akril/platno, 1996. / Anto Jerković, *Ignoto II*, acrylic/canvas, 1996

turama kao što je manirizam, jer ne uzima tuđe tekstove kako bi ih citirajući imitirala, nego da bi citate, istrgnute iz njihovih primarnih konteksta, montirala u nove, neočekivane kontekste i tako na neki način postigla efektanu "začudnost".³ To je intermedijalni susret između književnosti i slikarstva - citatni dijalog unutar slike. Pomoću starih tekstova stvaraju se nove vizualne situacije u kojima se gledatelju omogućuje da poznate mnogo puta izgovorene ili samo tipografski videne tekstove doživi na novi, likovni, način.

Preuređen je odnos između riječi i slike - verbalnog i ikoničkog jezika, a za to preuređenje bitno je bilo otkriće apstrakcije i bespredmetnosti kao opažajnog i spoznajnog čina. Procesi apstrahiranja povezuju pojmovno mišljenje sa senzualnim opažanjem. U Jerkovićevu slučaju posrijedi je slovno-tipografska

koja iz njih struji, kako zbog načina na koji su naslikane, tako i iz onog što je na njima citirano.

Summary

Marijan Susovski: Quotability in the works of Anto Jerković

Quoting of text, and colours as well, make a part of Anto Jerković's idiolect. Because, as Dubravka Oraić Tolić would put it, with him quotability acquired "a form of intertextuality, in which a citatory relation becomes a profound ontological semiotic principle". Actually, we may speak of an ontological and semiotic aesthetic function of the art that creates a new visual world, a parallel visual linguistic world, as in all similar cases. This function has a presentational

U N I V E R S U S

Anto Jerković, *Universus*, kombinirana tehnika, 1990. / Anto Jerković, *Universus*, mixed media, 1990

character, because it destroys the existing rules and introduces the new ones, of its own. In the existing division of quotability in the illustrative and the illuminary one, his would belong to the illuminative quotability, since the texts, that is quotations, that have been introduced into the picture by the author, are only pretext for the creation of his own work, for creating of a new original experience (it enlightens, or even better, it recreates the texts in the light of one's own artistic conception), and it does not repeat the experience of the quoted texts that the viewer was used to in earlier times.

Anto Jerković combined former efforts of reaching mental states in a prayer, expressed in form of a picture. He reduced them to two essences expressed by two colours: blue - a symbol of eternity, and golden - a symbol of materialisation of thought, or of light. Thus he created painting as a form of a prayer, and gave the prayer a form of a picture.

Bilješke

- 1 Marijan Susovski: Interview s Antom Jerkovićem, katalog izložbe Anto Jerković, Studio muzeja suvremene umjetnosti, Zagreb 1993.
- 2 Dubravka Oraić Tolić, Teorija citatnosti, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1990.
- 3 Ibid.
- 4 Aage A. Hansen - Love: Intermedijalnost i intertekstualnost, Intertekstualnost & intermedijalnost, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 1988.